

Torah from Around the World

Degene die iets groots wil is een groot mens in mijn ogen – niet degene die het weet te verwerkelijken. Want bij verwerkelijking speelt geluk een rol. Het meest opmerkelijke van alles is als een mens nooit opgeeft.

Theodor Herzl

Sjabbat 11 januari 2020 / 14 Tewet 5780, Wajechi, Beresjiet/Genesis 47:28 - 50:26

Tanach blz. 101 - 108

Haftara: I Malachiem/I Koningen 2:1 - 12

Tanach blz. 671

vertaler: Channa Kistemaker

Commentaar: *Daniel Nevins is decaan van de Rabbijnen-opleiding van het Jewish Theological Seminary te New York.*

Oorspronkelijke Engelse tekst: <http://www.jtsa.edu/life-and-legacy>

Ons leven na ons

De laatste sidra van Beresjiet draagt een geheimzinnige titel: *Wajechi*, wat betekent „Hij (dat wil zeggen, Jaäkov) leefde”. Natuurlijk heeft hij geleefd, en natuurlijk gaat hij binnenkort dood, maar de vraag is: *hoe* heeft hij geleefd? Wat is zijn nalatenschap? Daar gaat Wajechi over. Wat is het eindoordeel van de Tora over Jaäkov, een man die geworsteld heeft, gerouwd en feest gevierd, die bedrogen is en op zijn beurt bedrogen heeft? Een man die

gewond raakte en desondanks overwon, die door zijn zoons is vernederd en toch voldoende kracht en gezag wist te mobiliseren om tot zijn laatste adem over hen te heersen? *Hoe* heeft hij geleefd?

De vraag naar hun leven en hun nalatenschap heeft ook betrekking op de twaalf zonen van Jaäkov, wanneer zij aan hun vaders sterfbed worden ontboden om zijn testament aan te horen. Het wordt geen Hollywood-tafereel met aanzwellende vioolpartijen en omhelzingen met veel tranen. Jaäkov is niet sentimenteel; de karakterschetsen die hij geeft over zijn zoons zijn direct en vaak pijnlijk. Hij spreekt hen één voor één toe: hoe hebben *zij* geleefd, en wat zullen de gevolgen van *hun* daden zijn?

Dezelfde vraag naar een oordeel over een leven wordt pas echt navrant als het de raadselachtige persoon van Josef betreft. Jaäkov overlaadt zijn lieveling met de zegeningen van het Verbond (Beresjiet 49:22 - 26) en noemt hem „de uitverkorene onder zijn broers”. Toch kent Jaäkofs zegen ook duistere metaforen voor Joseef, die ook „een wilde ezel” wordt genoemd. [Hier vergist de auteur zich: deze typering is voor Jisachar bedoeld, red.] Hoe kijkt Jaäkov uiteindelijk aan tegen deze zoon? Een zoon die soms ook een vreemdeling is, een man die geliefd en veracht is geweest, tot slaaf werd gemaakt en rijk is geworden, die zowel genereus als wraakzuchtig is. Joseef is tegenover zijn vader plichtsgetrouw geweest, maar ook ondermijnend. Wie is deze Joseef, als het erop aan komt? Hoe heeft *hij* geleefd en wat is *zijn* nalatenschap?

De rabbijnen zijn verdeeld over Joseef. In de Talmoed (TB Sota 13a) citeert rabbi Jehoeda Rav wanneer die kritiek uit op Joseef, omdat deze het toelaat dat zijn vader in zijn tegenwoordigheid wordt vernederd. Dit slaat op de vijf keren (in Beresjiet 43 en 44), dat de broers Joseef - dan nog incognito - aanspreken en over hun vader spreken als „uw dienaar, onze vader”. Volgens rabbi Jehoeda had Joseef zijn broers op de een of andere manier moeten corrigeren, toen ze hun vader als „uw dienaar” typeerden, zelfs als hij daarmee zijn masker zou hebben afgelegd. Ter compensatie moest Joseef de vernedering ondergaan om zijn broers te verzoeken zijn „botten mee te nemen” wanneer ze Egypte weer zouden verlaten.

Rabbin Samuel Eliëzer ben rabbi Juda Halevi Edels (Polen, 1555 - 1632, bekend als ‘de Maharsja’) legt uit dat volgens de Talmoed een kind zijn botten aan zijn vader te danken heeft (omdat ze, net als sperma, wit zijn), en verklaart daarmee Joseefs wonderlijke verzoek. Joseef zou daarmee in wezen zeggen: „Omdat ik onze vader niet naar behoren geëerd heb, vraag ik jullie zijn gave aan mij, met jullie mee te nemen.” Het zou kunnen, maar we kunnen ook eenvoudigweg Joseefs eigen verlangen navoelen in zijn verzoek om zijn gebeente eeuwen later naar zijn ongelukkige vaderland over te brengen. Daar komt bij, dat deze

pasoek (vers) in geen verhouding staat tot de buitensporigheid van het twintig jaar durende zwijgen van Joseef en van het leed dat hij zijn vader berokkende door Sjimon gevangen te zetten en te verlangen dat Benjamin voor hem naar Egypte gebracht zou worden. Is Joseef een goed mens, of niet? Hoe heeft *hij* geleefd?

Op dezelfde bladzij van de Talmoed citeert rabbi Jehoeda nog een keer Rav (of misschien is het deze keer rabbi Hama die rabbi Chanina citeert), om te vertellen dat Joseef eerder dan zijn broers stierf, omdat hij zich „aanmatigend had gedragen”. (Zie een vergelijkbare uitspraak in Babylonische Talmoed, Berachot 55a). Wat betekent dit? Het valt niet te ontkennen dat Joseef een directieve persoonlijkheid was, maar valt dat hem kwalijk te nemen? Was die dwingende persoonlijkheid niet waardoor hij Egypte en vervolgens zijn eigen familie heeft gered? Hadden zijn dromen hem niet geleerd om gehoorzaamheid van anderen te verwachten, in het bijzonder van zijn familie?

Deze traditie, die Joseef als arrogant wegzet, wordt tegengesproken door een andere rabbijnse traditie, die volhoudt dat Joseef, ondanks zijn hoge positie, zijn gevoel van deemoed heeft behouden. In de midrasj Sjmot Rabba (1:7) stellen de rabbijnen dat Joseef zichzelf zag als de minste van de zonen van Jaäkov, zowel toen hij slaaf was als toen hij aan de macht was gekomen in Egypte.

Bovendien, de rabbijnen geven Joseef de eretitel van een heilige: *Joseef haTsaddiek*. Of het nu is omdat hij zich niet liet verleiden door de vrouw van Potifar en omdat hij zijn vermogen om dromen uit te leggen aan God toeschreef, of vanwege zijn gefaseerde reddingsplan voor Egypte en zijn zorg om het fysieke en zelfs het spirituele welzijn van zijn familie: op al die punten verdient Joseef het respect van de rabbijnen

Ik zou graag nog een andere reden tot bewondering voor Joseef op willen voeren: bij al zijn grote daden handelt hij alleen. Graag ontleen ik de volgende woorden aan de titel van het beroemde boek van rabbijn Joseph B. Soleveitchik: Joseef was een 'lonely man of faith', een mens die spiritueel alleen is. Bij wie kan hij te rade gaan? Met wie kan hij zijn geloof in God delen? Met de broers die hem bijna vermoord hebben en hem tenslotte als slaaf hebben verkocht? Met zijn vrouw, een dochter van de priester van On? Met de Farao? Ondanks zijn verregaande isolement blijft Joseefs Godsvertrouwen onwankelbaar en is hij standvastig in zijn morele grondhouding. Joseef krijgt geen profetische beloften van God op dezelfde manier als zijn voorvaderen. Zijn kennis omtrent God is gebaseerd op dromen en introspectie. Noch zijn familie, de samenleving, of zelfs profetieën, maken Joseef tot een dienaar van God: hij moet zelf bepalen wat zijn spirituele persoonlijkheid is, en daarin is hij tegelijk buitengewoon én te benaderen.

Als moderne lezers kunnen we de persoon van Joseef begrijpen, omdat ook wij leven in een samenleving vol verlokkingen, waarbinnen onze joodse identiteit ofwel onzichtbaar is, ofwel haar plaats moet delen met onze meer universele identiteit. Velen van ons ervaren gelukkig steun van onze familie, slechts weinigen ondergaan de beproevingen van Joseef, maar we kunnen ons allemaal iets voorstellen bij de noodzaak om onze eigen verhouding tot God vorm te moeten geven. Het boek Beresjiet, het verhaal van de Schepping, eindigt met een scheppingswerk dat ieder van ons zelf verricht: het scheppen van een levensverhaal.

Ook voor ons is de titel van de sidra van deze week een vraag en een uitdaging: *Wajechi*. Als ons verhaal uit is, wanneer over ons gesproken zal worden in de voltooid verleden tijd, hoe zullen anderen dan zeggen dat wij geleefd hebben? Net als Joseef zullen wij onze erfgenamen opzadelen met een hoop tegenstrijdigheden. Welke eigenschappen of daden zullen zij beschouwen als het meest betekenisvol en representatief voor het totaalbeeld? Wat zal als onze meest eigen bijdrage gelden en welke spirituele erfenis laten wij de anderen na? Deze vragen hingen onze voorouders boven het hoofd, en ze gelden ook voor ons. Nu wij het eerste boek van de Tora afsluiten, bidden wij om de kracht om onze weg door haar vijf stadia te vinden, waarbij we samen met onze voorouders groeien qua verdienste en in de kennis van Gods weg naar heiligheid.